

אין מים אלא תורה

מים ראשונים: לאחר כך וכך גיליונות של 'מחלקי המים' (כולם נמצאים באתר [מחלקי המים](#)), נראה שהגענו לגיליון הטבעי לנו ביותר. והיו הדברים מכוונים גם כלפי ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות, החל ברוב שנים בסמוך לפרשת בשלח. שהרי האילנות גדלים על מים והלכות רבות של מצוות התורה קשורות באילנות ארץ ישראל ופירותיהם.

וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵיַם־סוּף וַיֵּצֵאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשַׁת־יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מַיִם: וַיָּבֹאוּ מִרְתֵּה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מֵיַם מִמֶּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־יָבֵן קָרְאֵם־מֶרָה: וַיִּלְנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵאמֹר מִהֲנִשְׁתָּה: וַיִּצְעַק אֱלֹהִי וַיֹּרְהוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֵׁם שֵׁם לוֹ חַק וּמִשְׁפָּט וְשֵׁם נִסְהוּ: (שמות טו כב-כה).¹

וַיָּבֹאוּ אֵילֶמָה וְשֵׁם שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחְנֲרֵם עַל־הַמַּיִם: (שמות טו כז).²

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דויסע פרשה א – החנייה על המים באלים

"ויבאו אלימה ושם שתיים עשרה עינות מים", מגיד הכתוב שאותו מקום מהולל במים מכל המקומות.³ תדע שכן, שהרי היו שם שנים עשר מבועין ולא ספקו אלא לשבעים דקלים. כיון שבאו ישראל ושרו עליהם ששים רבוא בני אדם וספקו להם ולנו ושנו ושלשו.⁴

"ויחננו שם על המים", לעולם אין ישראל חוננין אלא על המים, דברי ר' יהושע.⁵ ר' אלעזר המודעי אומר: כיון שברא הקב"ה את עולמו, ברא שם שנים עשר מבועין כנגד שנים עשר שבטי יעקב, ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים. ומה תלמוד לומר: "ויחננו שם על המים"? מלמד שהיו עוסקים בדברי תורה שנתנו להם במרה.⁶

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דויסע פרשה א – תקנת הקריאה בתורה

"ויילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים", ר' יהושע אומר כשמועו.⁷ ר' אליעזר אומר: והלא המים תחת רגלי ישראל היו והארץ אינה צפה אלא על המים, שנאמר: "לרוקע הארץ על המים" (תהלים קלו ו). הא מה תלמוד לומר "ולא מצאו מים"? כדי ליגען.⁸ ... דורשי רשומות אמרו: ולא מצאו מים - דברי תורה שנמשלו

¹ ומהו החוק והמשפט שהושמו שם? **מצוות שנצטוו במרה**, נושא אליו כבר נדרשנו בפרשה זו בשנה האחרת. ראו גם דברינו [מסה ומריבה](#) על פסוקים אלה בפרשה זו. והפעם אנחנו בעסקי מים.

² התחנה הבאה היא מקום בשם אלים והפעם ללא מרירות (תרתי משמע) וצעקות, רק **בשובה ונחת**. שוב מדגישה התורה את המים, דבר נחוץ ונדרש במדבר. אבל הדרשן לא יסתפק במים סתם וברור לו שיש כאן רעיון ולקח. על חשיבותה של תחנה זו באלים, ראו שחזור מסעות בני ישראל בתחילת פרשת מסעי (במדבר פרק לג) שהמקרא אינו מספר את הקורות במרה וגם לא את פרשת המן, אבל הפסוק הזה מופיע שם במלואו: "וַיִּסְעוּ מִמֶּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילֶמָה וּבְאֵילִם שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחְנֲרֵם" (במדבר לג ט).

³ המילה "מהולל" איננה מתאימה כאן כפי שעולה ברור מהמשך המדרש. ראו במקבילה מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי טו כז: "ויבאו אלימה ושם שתיים עשרה עינות מים ושבעים תמרים, מגיד שהיה אותו מקום מקולקל במים יתר מכל המקומות שהרי היו שנים עשר מבועים ולא סיפקו אלא שבעים דקלים". מקולקל הפך בטעות למהולל ואולי היה שם כתוב במקור מקולל ומישהו האריך את הרגל הקטנה של האות ה"א שהפכה לק"ף ויצא מהולל במקום מקולל. ואולי הוא לשון סגי נהור? ראו עוד במילונים שהשוורש ה"ל יכול להיות גם במובן שלילי ומתחלף לעתים עם חל"ל (ה"א וח"ת מתחלפות, הרגל הקטנה של ה"א נמשכה למעלה ולא למטה) ומהולל הוא מחולל.

⁴ עד כאן אגדה המצטרפת לאגדות ונפלאות יציאת מצרים, הרי אנחנו בפרשת בשלח וזה עתה קראנו את קריעת ים סוף! מכאן ואילך תעבור הדרשה למשמעות הסימבולית של מים. ובאשר לביטוי "שנו ושילשו", ראו מקורו במים ששפך אליהו בהר הכרמל שביחד עם האש היו מיועדים לחזק האמונה של בני ישראל, מלכים א יח לד. ביטוי זה חוזר בחז"ל במספר מקומות, כמו בקריאת ההלל בזמן שחיתת קרבן הפסח, פסחים פרק ה משנה ז. ויש עוד. והמילה "ולנו" היא מלשון לינה.

⁵ דרשת ר' יהושע עומדת בתפר, ספק שייכת לדרשה הקודמת, ספק מתקשרת לדרשת ר' אלעזר המודעי הבאה בסמוך.

⁶ פתחנו במדרש על הפסוק השני לעיל, שהוא נושא משני העומד בזכות עצמו: מים, תמרים ותורה (וראו להידרש בפני עצמו), והגענו בסופו למקור הראשון שהבאנו מהמקרא, לפרשת מרה. וממנה, שוב לנושא שלנו שמים הם דברי תורה ובני ישראל שזה עתה עברו בתוך הים ביבשה והומתקו להם המים במרה, חונים כעת באילים על המים, היינו עוסקים בתורה. באותה תורה ראשונית שנתנה להם במרה שהיא מבוא למתן תורה בסיני. והיכן כל זאת? על אותם שנים עשר מבועי מים ותחת שבעים התמרים שעמדו וחיכו מברית העולם לבני ישראל שיבואו וילמדו תורה שם. ראו שוב דברינו [מצוות שנצטוו במרה](#). ואגב, בין דרשת האגדה שבפתיחת המדרש (בלי שם הדרשן) ובין דרשת ר' אלעזר המודעי, עומדת כאמור דרשת ר' יהושע "לעולם אין ישראל חונים אלא על המים" שלא ברור לאן היא שייכת ומה היא באה לחדש.

⁷ חזרנו לפסוק הראשון לעיל על החנייה הקודמת במרה. כמשמעו הוא כפשוטו – לא מצאו מים לשתות. "כמשמעו" הוא לשון תנאים (סוטה פרק ח משנה ה, מקוואות ט ב, תוספתא בכורות ד ב ועוד). האם ר' יהושע זה יכול לשפוך אור על ר' יהושע מההערה הקודמת ולבאר אותה?

⁸ ולהעמיד בניסיון כמו שהתורה אומרת: "שם שם לו חק ומשפט ושם נסה" וכפי שקרה מספר פעמים במסע הארוך של בני ישראל במדבר. בקטע בהמשך הדרשה שהשמטנו, יש עוד דעה שהמים המתוקים שיצאו באורח פלא מים סוף ומהם שתו בני ישראל בעוברים בים נגמרו (ראו תנחומא בשלח סימן י "ויצאו להם כדי מים מתוקין מתוך מלוחין" שהוא אחד מעשרה ניסים שנעשו על ים סוף). גם כאן יש לנו חלק אגדי המקדים את הדרשה הסמלית על מים ותורה.

למים.⁹ ומנין שנמשלו למים? שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה א) לפי שפרשו מדברי תורה שלושת ימים, לכך מרדו.¹⁰ ולכך התקינו להם הנביאים והזקנים שיהיו קורין בתורה בשבת בשני ובחמישי.¹¹ הא כיצד? קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת. וקורין בשני ומפסיקין בשלישי וברביעי. וקורין בחמישי ומפסיקין בערב שבת.¹²

ספרי דברים פיסקא מח פרשת עקב – המשלות רבות של התורה למים

רבי עקיבה אומר: הרי הוא אומר: "שתה מים מבורך"¹³ באר מתחילתו אין יכול להוציא טיפת מים מאליו, לא היה אלא מה שבתוכו. כך, תלמיד מתחילתו לא למד כל דבר, לא היה אלא מה שלמד. "ונוזלים מתוך בארך" - דומה לבאר, מה באר מנזלת מים חיים מכל צדדיה, כך באים תלמידים ולמדים הימנו. וכן הוא אומר שם: "יפוצו מעינותיך חוצה וגו'".¹⁴

נמשלו דברי תורה למים: מה מים חיים לעולם, כך דברי תורה חיים לעולם, שנאמר: "כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד כב).¹⁵ מה מים מעלים את הטמאים מטומאתם, כך דברי תורה מעלים את הטמאים מטומאתם,

⁹ דורשי רשומות הוא כינוי נדיר לדרשנים מתקופה קדומה יחסית ושכיח במדרשי מכילתא (ר' ישמעאל ורשב"י), אך לא רק הם - מפי אביגדור שנתן. מהמכילתא עבר ביטוי זה בציטוט לגמרא בבא קמא פב ע"א, והוא נזכר גם בגמרא בבלי סנהדרין קד ע"ב ובירושלמי סנהדרין י ב בהקשר הבאים לעולם הבא. ראו התייחסות למושג זה בספרו של יונה פרנקל, דרכי האגדה והמדרש, עמ' 608 הערה 80, שם הוא מדגיש שמונח זה מופיע אך ורק במדרש האגדה, לא בהלכה ו'משמעו של הביטוי הוא בפשטות 'דורשי רמזים' שבתורה". רמזים שכוחם יפה במדרשי אגדה, אך לא במדרשי הלכה שמבוססים על יג מדות שבהן התורה נדרשת, כך כהצעת יונה פרנקל.

¹⁰ מאילו דברי תורה פרשו? הרי אנחנו עוד לפני מצוות שנצטוו במרה? וכל היודע דבר בעניין, אנה יחיש שמועתו הטובה אלינו.

¹¹ נביאים וזקנים? ואיפה משה? ועוד, ניחא זקנים ששמענו עליהם בתורה, נביאים מניין? אך אין מקשים על המדרש ...

¹² ראו מקבילה בגמרא בבא קמא פב ע"א שמביאה את הדין של קריאה בתורה בשני, חמישי ושבת מתקנת עזרא ושואלת על בסיס הדרשה לעיל שדין זה קדום יותר, והוא מימי משה ויציאת מצרים: "עשרה תקנות תיקן עזרא: שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי, ודין בשני ובחמישי, ומכבסים בחמישי בשבת וכו' ... ושיהו קוראין בשני ובחמישי - עזרא תיקן? והא מעיקרא הוה מיתקנא! דתניא: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים - דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים, כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה!" הגמרא מתרצת שם שעזרא הוסיף לתקנה את מספר הקרואים ושיהיו עשרה פסוקים בסה"כ, והעיקר לעניינינו הוא שאין מים אלא תורה והקריאה בתורה בציבור מקורה בפרשתנו, בפרשת מרה ואלים בהם המים הוא עניין מרכזי.

¹³ ראו צמד הפסוקים במשלי ה טו-טז שהם בסיס הדרשה: "שתהמים מבורך ונזלים מתוך בארך: יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים". קודמת לדרשת ר' עקיבא, דרשותיהם של רבי שמעון בר יוחאי ור' שמעון בן מנסיא על פסוקים אלה, ראו שם. פיסקא מח בספרי דברים מוקדשת לדרשות על הפסוק: "כי אם שמור תשמרון את כל המצווה הזאת" הדנות בערך לימוד התורה וכבר זכינו להקדיש דף לנושא זה [כי אם שמור תשמרון](#) בפרשת ראה. מכל העושר המובא שם, בחרנו להתמקד בדרשתו של ר' עקיבא על הפסוקים במשלי.

¹⁴ כך גם במשנת רבי אליעזר פרשה יג עמוד 252: "היה ר' עקיבה אומר: למה נמשלו דברי תורה בבאר? לומר לך, מה הבאר הזה בתחילה אין בה טיפת מים חיים, אלא מה שהיא מוציאה מעיני מים, אחר כך היא מנזלת מים מכל צדדיה. כך תלמיד חכם, בתחילה אין בו תורה, וכיון שלמד נמצא נובע והולך, שנאמר: נחל נובע מקור חכמה, ואומר: תורת חכם מקור חיים". ר' עקיבא משרטט כאן דרך מרכזית של לימוד תורה לעצמך ולאחרים, מן הקל אל הכבד, מן המכונס אל הפורץ, מהפרטי אל הציבורי. בדרך משל המים מהבור, דרך הבאר, אל המעיין (נראה שהדרשה קטועה משום שהבאר והמעיין קרובים מדי זה לזה). ומי לנו כר' עקיבא שבגיל ארבעים ישב ללמוד את האל"ף ב"ת ביחד עם בנו (אבות דרבי נתן נוסח א פרק ו, שם הוספה ב לנוסח א פרק ח ועוד) וסופו שבא לביתו עם עשרים וארבעה אלף תלמידים (כתובות סג ע"א, נדרים נ ע"א), שיכול לשרטט ולהתוות דרך זו. הוא רבי עקיבא שבתחילת דרכו אמרו לו: "עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים (איוב יד יט)?" (אבות דרבי נתן נוסח א פרק ו), ובסופו "היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול, נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן" (שם). ולעצם הדרשה, ראו פרשה דומה בספרי דברים פרשת האזינו פיסקא שו על הפסוק יערוך כמרוך לקחי, ושם הבור הוא הכוח המכנס: "רבי דוסתני בן יהודה אומר: אם כנסת דברי תורה כדרך שכונסים המים בבור, לסוף שאתה זוכה ורואה את משנתך שנאמר: שתה מים מבורך. ואם כנסת דברי תורה כדרך שכונסים מטר בבורות שיחים ומערות, לסוף שאתה מנזל ומשקה אחרים שנאמר: ונוזלים מתוך בארך. ואומר: יפוצו מעינותיך חוצה". ראו דברינו [כמטר לקחי - כטל אמרת](#) בפרשת האזינו. ולעניינינו, המשלת התורה למים איננה משל כללי ו"שטוח", אלא מורכב. כמו שלמים יש מצבי צבירה, אגירה, טעם והפצה שונים, כך גם לתורה. מוטיב זה מפותח בקטע המדרש הבא.

¹⁵ משל התורה כמים חיים (וההפך) הוא רחב ומופיע במספר רב מאד של דרשות, כגון בשיר השירים רבה על הפסוק: "מעין גנים באר מים חיים". חלק מייחסות את החיות הזו לבארות שחפרו האבות: אברהם ויצחק: "ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים. רבי נתן אומר: מצא תורה, שנאמר: כי מוצאי מצא חיים וכתוב הכא באר מים חיים" (מסכת ברכות נו ע"ב). אבל מים יכולים גם להיות מעופשים, עכורים ורעים. ראו מסכת אבות פרק א משנה יא: "אבטליון אומר: חכמים היהרו בדבריכם שמה תחוב חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחרים וימותו ונמצא שם שמים מתחלל". ובגמרא שבת פח ע"ב: "דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא: למיימינים בה - סמא דחיי, למשמאילים בה - סמא דמותא". סם גם הוא נוזל. ובעקבות המכילתא לעיל על פרשת מרה שיצרה את האנלוגיה בין מים לתורה, נוכל לחזור למקרא עצמו ולקרוא אותו בעיניים שהדרשן סלל לנו גם אם לא התכוון להרחיק עד כדי כך. אכן היו אלה בתחילה מים מרים! ורק העץ שהושלך אליהם הפכם למים חיים ולתורת חיים. והרי לנו את תפקידו של העץ כמרפא המים והופכם ממרים למים חיים ומשם לתורה, ככתוב במשלי ג יח: "עץ חיים היא למחזיקים בה ותמקיה מאשר", מה שמרחיב מאד את הנושא שלנו לקשר המשולש: תורה - עץ - מים (בהזמנות אחרת). אך מהו העץ שהמתיק את המים במרה? ראו מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה א: "ר' יהושע אומר: זה עץ של ערבה. ר' אלעזר המודעי אומר זה עץ של זית שאין לך עץ מר יותר מעץ זית. ר' יהושע בן קרחה אומר זה עץ הדרופני". מירש כפול מינוס שווה פלוס. המר ממתיק את המר. מה זה אומר על הנמשל "אין מים אלא תורה"?

שנאמר: "צרופה אמרתך מאד ועבדתך אהבה" (תהלים קיט קמ).¹⁶ מה מים משיבים נפשו של אדם, שנאמר: "מים קרים על נפש עיפה" (משלי כה כה), כך דברי תורה משיבים נפשו של אדם, שנאמר: "תורת ה' תמימה משיבת נפש" (תהלים יט ח). מה מים חנים לעולם, כך דברי תורה חנים לעולם, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה א).¹⁷ מה מים אין להם דמים, כך דברי תורה אין להם דמים, שנאמר: "יקרה היא מפנינים" (משלי ג טו).¹⁸ או מה מים אין משמחים את הלב, כך דברי תורה אין משמחים את הלב? תלמוד לומר: "כי טובים דודיך מיין" (שיר השירים א ב) - מה יין משמח את הלב, כך דברי תורה משמחים את הלב, שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לבי" (תהלים יט ט).¹⁹

מסכת תענית דף ז עמוד א – מהגבוה אל הנמוך

אמר רבי חנינא בר אידי: למה נמשלו דברי תורה למים? דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" - לומר לך: מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.²⁰

מסכת הוריות דף יב עמוד א – ללמוד ליד מים

אמר להו רב משרשיא לבריה: ... כי גרסיתו - גרסו על נהרא דמיא, דכי היכי דמשכן מיא משכן שמעתתיכו.²¹

¹⁶ ראו שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ג: "מה המים מטהרים את האדם מטומאה שנאמר (יחזקאל לו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, כך תורה מטהרת הטמא מטומאתו שנאמר (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות. ומה המים מטהרים הגוף שנאמר (ויקרא יז) ורחץ את בשרו במים, כך תורה מטהרת הגוף שנאמר (תהלים קיט) צרופה אמרתך מאד. ומה מים מכסים ערותו של ים שנאמר (ישעיה יא) כמים לים מכסה, כך תורה מכסים ערותו של ישראל שנאמר (משלי י) ועל כל פשעים תכסה אהבה". ללא תורה ומוסר (ומעשים טובים ודרך ארץ שנראה להלן), האדם הוא ערום. איתם, יש לו תמיד אפשרות לחזור ולהיטהר.

¹⁷ נראה שבימיו של ישעיהו היו המים בחינם ... לביאור הדרשה יש לקרוא את הפסוק שם (הנקרא בהפטרות פרשת ראה, ענין [סוּעָרָה](#)) במלואו: "הוי כל צמא לכו למים ואשר איך לך קסף לכו שברו ואלו שברו בלוא קסף ובלוא מחיר יין וחלב". ראו פירוש דעת מקרא (עמוס חכם) שם: "כל הפסוק אמור בדרך משל, והכוונה - שהנבואה קוראת לכל מבקשי האמת לבוא ולשמוע את דבריה שהם מחיים את הנפש כמים ואוכל, וערבים כיון וחלב; ואין הנביאים נוטלים שכר משומעיהם ותלמידיהם". ובזמנו של הדרשן שפסקה הנבואה, מדובר בתורה ולא בנבואה ו"חכם עדיף מנביא" (בבא בתרא יב א). עוד על התורה שנלמדת בחינם ראו גמרא נדרים לז ע"א: "כתיב: ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם, וכתיב: ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' - מה אני בחינם אף אתם נמי בחינם". ובמדרש ילמדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה - פרישת במדבר: "בג' דברים ניתנה תורה: באש ובמים ובמדבר ... לומר לך מה ג' דברים אלו חנים לכל באי העולם, אף התורה חנים לכל באי העולם". על לימוד תורה תמורת שכר נכתבו דברים חריפים בתלמוד ובהלכה (רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ז), אך במרוצת הדורות התרופף העניין והיום גם המים וגם התורה הם בכסף מלא. "ואשר אין לו כסף - לכו שברו".

¹⁸ דרשה זו משלימה את הקודמת. התורה היא דבר יקר שאין לו מחיר - אין לו דמים. כל מחיר שתנקוב, הוא נמוך מערכה האמיתית של התורה. ולפיכך, היא בחינם!

¹⁹ לקראת סוף הדרשה מגייס הדרשן משקה נוסף, את היין, ובדרשות אחרות גם את החלב ואת השמן, כפי שפותח מדרש שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ג שמוקדש גם הוא לנושא המים והתורה: "כי טובים דודיך מיין - נמשלו דברי תורה במים ביין בשמן בדבש וחלב". המשלת התורה למים נזקקת לחיזוק מנוזלים ומשקאות נוספים, בדומה לשתית מים שפוטה שמוהלים אותם בנותני טעם למיניהם (מזיגת היין). הדימוי למים הוא עממי ופשוט, אך חסר לו הפן האצילי והמכובד יותר. כך או כך, מדרש שיר השירים רבה פרשה א על הפסוק "כי טובים דודיך מיין" וכן מדרש תהלים פרק א על הפסוק "והיה כעץ שתול על פלגי מים" משלימים את מדרש ספרי שראינו בשלל דימויים נוספים של המשלת התורה למים, כגון: "מה מים יורדין טיפין ונעשית נחלים נחלים, כך תורה אדם למד ב' הלכות היום וב' למחר עד שנעשה כנחל נובע. ומה מים אין אדם גדול מתבייש לומר לקטן השקיני מים, כך דברי תורה אין הגדול מתבייש לומר לקטן למדני פרק אחד דבר אחד או פסוק אחד ואפילו אות אחת. ומה מים כשאין אדם יודע ללוט בהן סוף שהוא מתבלע - כך דברי תורה, אם אין אדם יודע ללוט בהן ולהורות בהן סוף שהוא מתבלע". (שוב המוטיב המסוכן שבמים). וכמובן שלא נוכל להביא את כל המדרשים והדימויים של המשלת התורה.

²⁰ ובהמשך שם מצויה ההשוואה לשלושה המשקאות שכבר ראינו לעיל: מים, יין, וחלב: "לומר לך: מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה". ושם גם הסיפור על בתו של קיסר שהתגרתה ברבי יהושע בן חנניה: "אי, חכמה מפוארה בכלי מכוער!" ראו שם. והעיקר, שהתורה יורדת ממקום גבוה למקום נמוך ומתקיימת במי שדעתו שפלה (צנועה). ראו גם מסכת דרך ארץ ז א: "הוי רך קננה שהרוח נושבת בו לכל צד שתרצה, שאין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו. ולמה נמשלה התורה למים? לומר לך, מה דרכן של מים הללו, אין הולכין למקום גבוה אלא במקום נמוך, כך אין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו". ובילקוט שמעוני תורה בלק תשע"א: "כארוזים עלי מים - אלו גסי הרוח שבישראל שיש בהן דברי תורה, על אחת כמה וכמה השפלים והעניים שהם מזלזלין עצמן בדברי תורה, שנאמר: יזל מים מדליו". ובגמרא נדרים פא ע"א: "היזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה, שנאמר: יזל מים מדליו, שמהן תצא תורה. ומפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן? אמר רב יוסף: שלא יאמרו תורה ירושה היא להם". והנושא מתקשר ללימוד התורה בחינם שראינו לעיל, כפי שמדגיש תנחומא ויקהל סימן ח: "ולכן נמשלה התורה למים, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים. כשם שאין אדם מתבייש לומר לחברו השקני מים, כך לא יתבייש לומר לקטן ממנו למדני תורה למדני דבר זה. וכשם שהמים כל הרוצה לשתות ישתה בלא מחיר, כך כל הרוצה ללמוד תורה לומד בלא מחיר ובלא כסף ... ולמה ניתנה התורה במדבר? לומר מה המדבר מופקר לכל בני אדם אף דברי תורה מופקדין לכל מי שירצה ללמוד. שלא יהא אדם אומר: אני בן תורה ותורה נתונה לי ולאבותי ואתה ואבותיך לא הייתם בני תורה אלא אבותיך גרים היו. לכן כתיב: מורשה קהלת יעקב, לכל מי שמתקהל ביעקב, ראו דברינו [מורשה קהלת יעקב](#) בפרשת וזאת הברכה וכן [תורה ומדבר](#) בפרשת במדבר.

²¹ רב משרשיא נותן שם מספר עצות בלימוד תורה לבנו, כמו העצה לחזור היטב על המשנה לפני תחילת השיעור אצל הרב, להסתכל על הרב בזמן השיעור ועוד - ראו הכל שם. וכאן, כאן העצה ללמוד ליד נחל או נהר מים, ליד מים זורמים. זרימת (משיכת) המים תגרום לזרימת (משיכת, הימשכות) לימוד התורה. ואולי גם תנועת המים הבלתי פוסקת, תמחיש את אינסופיות התורה וזרימתה

אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ו – בין אבנים למים

אלישע בן אבויה אומר: אדם שיש לו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה? לבנאי שבנה אבנים מלמטה ואח"כ לבנים. שאין²² באין מים הרבה ועומדין בצדן אין מזיזין אותו ממקומו. אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה? לבנאי שבנה לבנים מלמטה ואח"כ אבנים, שאם באין קמעא ועומדין בצדו נמוך והלך (נימוק והולך?).²³

פרקי דרבי אליעזר פרק ב – בור או מעיין

... אמרו: הרי אביו של ר' אליעזר בא. אמר להם: עשו לו מקום והושיבו אותו אצלן. נתן עיניו ברי' אליעזר, אמר לו: אמור לנו דבר אחד מן התורה. אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יותר ממה שהוא מכניס. כך איני יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקבלתי ממך. אמר לו: אמשול לך משל, למה אתה דומה: למעיין שהוא נובע ומוציא מים ויש בכוחו להוציא יתר ממה שאינו נכנס לתוכו, כך אתה יכול לומר דברי תורה יתר ממה שקבל משה מסיני.²⁴

משנת רבי אליעזר פרשה ז עמוד 132 – דלייה ממים עמוקים

משל לבאר עמוקה, שלא היה אדם יכול לשתות ממנה, בא פקח אחד וקשר חבל בחבל, פסקיא בפסקיא, ודלה ממנה ושתה. כך התורה נמשלה בבאר עמוקה, ואדם צריך לעשות לה חבלים ושלשלאות לדלות ממנה, שנאמר: "מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה" (משלי כ ה). ואחר כך היא נעשית גלויה לכל כנחל, שנאמר: "מים עמוקים דברי פי איש נחל נובע מקור חכמה" (משלי יח ד).²⁵

הבלתי פוסקת. אולי זו גם רחישת רקע המדמה את רחישת בית המדרש. ראו הסיפור על תינוקותו של רבי יהושע "שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה (ירושלמי יבמות פרק א הלכה ו).

²² שאם, או שגם אם.

²³ דווקא משום התורה נמשלה למים, עדיף שלא היא תהיה הבסיס, אלא המעשים הטובים. התורה היא הלבנים, מעשה ידי אדם (לעתים קרובות מבוץ וקש, כבתי אנשי השרון שהיו בסכנה בגשמים מרובים, כנזכר בתפילת הכהן הגדול ביום הכיפורים) ואילו המעשים הטובים הם האבנים, החצובות מהסלע שבטבע ורק מסותות בידי אדם. אם הלבנים יהיו בסיס הבית, יבואו מי הגשמים וימוססו אותם. מים במים. אך אם האבנים יהיו בסיס הבית, לא יוכלו להם המים. את המשל הזה של אלישע בן אבויה (שאולי התמקד בתורה ולא במעשים טובים ולכן יצא לתרבות רעה) אפשר לקחת לשני כיוונים. האחד, משלים, ומזכיר את המשל על האילן ששורשיו מרובים או ענפיו מרובים: "אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה, למה הוא דומה? לאילן שעומד על המים. ענפיו מועטין ושורשיו מרובין, אפילו ארבע רוחות העולם באות אין מזיזות אותו ממקומו, שנאמר: והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' (תהלים ג). אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה? לאילן שעומד במדבר - ענפיו מרובין ושורשיו מעוטין. כשרוח נושבת בו, עוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר: והיה כערער בערבה וגו' (ירמיה יז ו) "אבות דרבי נתן נוסח א פרק כב). ובדרך זו שוב מתקשר דף זה עם ט"ו שבשט שחל ברוב שנים בסמיכות לפרשת בשלח. הכיוון השני הוא לכאורה מנוגד. ראו כל הדרשות על הפסוק "אבנים שחקו מים", שמהן עולה שהמים, בפעילות ארוכה ומתמדת, יכולים לשחוק את האבנים. ראו דרשה זו בקשר ללימוד התורה של ר' עקיבא בתחילת דרכו, שכבר הזכרנו לעיל, אבות דרבי נתן נוסח א פרק ו: "בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר: מי חקק אבן זו? אמרו לו: המים שתדיר נופלים עליה בכל יום. אמרו לו: עקיבא, אי אתה קורא אבנים שחקו מים (איוב יד יט)?" האם ייתכן שאלישע בן אבויה משווה בדרשה זו בינו (שהוא אבנים על בסיס לבנים) ולבין ר' עקיבא שהוא לבנים על בסיס אבנים?

²⁴ חזונו לדרך שהתורה של דימוי התורה למים, מהבור לבאר ולמעין (ספרי דברים פסקא מח והערה 15 לעיל). מסתבר שר' עקיבא אינו הראשון ויסודה של דרך זו בסיפור כניסתו לעולם התורה של ר' אליעזר בן הורקנוס, רבו של ר' עקיבא. ואולי לידתו הראשונה של הרעיון הוא בדיאלוג שבין ר' אליעזר ור' יוחנן בן זכאי רבו. רבי יוחנן בן זכאי דוחק ברי' אליעזר לומר דברי תורה בפני גדולי ירושלים, בעת שאביו, הורקנוס, בה לנדונו מנכסיו. ר' אליעזר מצטנע ואומר שהוא עדיין קבור שאין בו יותר מתורת רבו ואילו רבי יוחנן בן זכאי אומר לו שהוא כמעין (ובנוסחאות אחרות, כבאר). על דמותו של ר' אליעזר בן הורקנוס הרחבנו בדפים המיוחדים, ועל הקשר בין ר' אליעזר ומשה, ראו דברינו משה, ר' אליעזר ופרה אדומה בפרשת חוקת. ראו גם דברינו סיני או עוקר הרים – סודרן או פלפל, בדפים המיוחדים.

²⁵ הדרשן "משחק" כאן עם שני פסוקים בספר משלי בהם מוזכר הביטוי "מים עמוקים" (שנזכר במקרא רק בספר משלי). פעם משמע שרק איש תבונות יכול להגיע אליהם ופעם משמע שהם זורמים כנחל נובע ומשמים מקור חכמה לכל (גם לברסלב). אין לדעת אם המדרש המכונה משנת רבי אליעזר הוא אכן משנתו של ר' אליעזר בן הורקנוס, אך כיון שכך השתרש, נח לנו לקשר מדרש זה עם קודמו. כאן, בהמשך דרכו של ר' אליעזר בתורה וכשנעשה גדול בישראל, הוא פורס לפנינו את פירוט הנוסחה של המעבר מבור ובאר למעיין ונחל זורם המפיץ מימיו חוצה. ומה הסוד? החבל והשלשלאות וחוט המשיחה שבעזרתם דולים מים מהבאר העמוקה. משל זה מתחבר למדרשים על לא בשמים היא וכן לא נפלאות היא ממך וכן על קהלת (שלמה) שעשה אזניים לתורה. ראו שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ח: "א"ר חנינא: לבאר עמוקה מלאה מים והיי מימיה צונגין ומתוקים וטובים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה. בא אדם אחד וספק לה חבל בחבל משיחא במשיחא ודלה ממנה ושתה. התחילו הכל דולין ושותין. כך מדבר לדבר ממשל עמד שלמה על סודה של תורה". משל זה גם נמצא בבראשית רבה ראש פרשת ויגש בתואר דברי יהודה ליוסף. מה שחשוב לעניינינו כאן, הוא שוב מוטיב הבור-באר-מעין-נחל נובע שמסמל הן את דרך לימוד התורה של היחיד, צעד אחרי צעד, בהתמדה ובשינון, והן את הוצאת התורה מהתחום הצר של חוג תלמידי החכמים שרק הם יודעים לדלות מהבאר העמוקה, אל רשות הרבים, אל הנחל הזורם והמעין הנובע שצריך רק להושיט כד או דלי ולשאוב. והכי טוב בשמחת בית השואבה ששם הכל דולים ושואבים מים, תורה ורוח הקודש: "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה (ישעיה יב ג) - שלומדין ושואבין דברי תורה" (אליהו רבה (איש שלום) פרשה יא). ותלמיד טוב כאליעזר עבד אברהם "דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים" (רש"י בראשית טו ב).

תלמוד ירושלמי עירובין פרק ה הלכה א – יציקת מים

מלמד שכל עמידות שעמד (אליהו) לפני אחיה השילוני רבו, כילו (כאילו) עמד לפני השכינה. רבי חלבו בשם אילין דבית שילה: אפילו אליהו מבקש מים לפניו, היה אלישע נותן על ידיו. מה טעמא? "פה אלישע בן שפט אשר למד תורה" אין כתיב כאן, אלא: "אשר יצק מים על ידי אליהו". כתיב: "והנער שמואל משרת את יי לפני עלי" - והלוא לא משרת אלא לפני עלי, אלא מלמד שכל שירות ששרת לפני עלי רבו, כילו (כאילו) שרת לפני שכינה.²⁶

בראשית רבה פרשה צז סימן ג פרשת ויחי – דגים הצמאים למים

"וידגו לרוב בקרב הארץ" - מה דגים הללו גדלים במים, כיון שיוודת טיפה אחת מלמעלה, מקבלים אותה בצימאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהם, כך הן ישראל: גדלים במים בתורה, כיון שהן שומעים דבר חדש מן התורה, הם מקבלים אותו בצימאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהם.²⁷

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראו המדרש הקצר בגמרא סוטה כא ע"א: "עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה, שנאמר: מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה". האם ניתן לקשר גם דרשה זו לנושא שלנו? התורה היא מים חיים והעבירה היא מים רעים (ראו הערה 15). לכאורה, מים רעים הרבה יכולים לכבות (להעכיר) מים חיים וטובים. אבל לא אם יש במים הטובים את סם האהבה שנתן הקב"ה לעמו ישראל.

מים אחרונים 2: המשלת התורה לזרימה המתמדת של המים (עצתו של רב משרשיא לבנו מסכת הוריות לעיל – הערה 21) מזכירה את המשל של [הרקליטוס](#): "אי אפשר לטבול באותו נהר פעמיים" והאמרה: הכל זורם – *Panta Rhei* – משום שהמים כל הזמן זורמים ואין אלה אותם המים בהם טבלת קודם. אפשר שזה מתקשר לאמרות חז"ל: בכל יום יהיו דברי תורה חדשים בעיניך (עפ"י תנחומא יתרו ז, רש"י דברים יא יג) – אין לימוד תורה אחד דומה למשנהו. בכל לימוד מתגלים דברים חדשים. וכמאמר ר' יהושע לתלמידיו: "אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש" (חגיגה ג ע"א).

מים אחרונים 3: נראה שאחרי כל המדרשים על מים ותורה, דווקא הביטוי "אין מים אלא תורה", קצת מוצנע ונזכר רק בהערה 12 במובאה מגמרא בבא קמא פב ע"א. להלן איפוא המקורות בהם נזכר הביטוי: בבא קמא פב ע"א, עבודה זרה ה ע"ב, אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסח א פרק ז, מדרש אגדה (בובר) לז כד פרשת וישב, כנ"ל שמות טו כב פרשת בשלח, בראשית רבתי לך לך, מדרש הגדול דברים טו ז פרשת ראה, בזוהר ובפרשני המקרא מספר פעמים.

²⁶ יחסי תלמיד-רב שראינו בשני המדרשים האחרונים, מביאים אותנו ליחס אלישע-אליהו שבמקרא שעליו נאמר "אשר יצק מים על ידי אליהו". מה קל מלדרוש "אין מים אלא תורה" ולהוסיף את אלישע-אליהו לדרשות הנ"ל. מה פשוט מלומר: מה תלמוד לומר: יצק מים על ידי אליהו? שלמד תורה מפיהו ואין מים אלא תורה (דרשה שלנו). אבל הירושלמי אינו נסחף במוטיב של מים-תורה ואומר שלא מדובר כאן בלימוד תורה, אלא בשירות של קדושה, כאילו הוא עומד ומשרת בקודש. וכך גם עמד אליהו עמד ושרת לפני אחיה השילוני. מה שלכאורה דוחה הירושלמי, בא מדרש מאוחר ומחזיר - למוטיב תורה-מים. אמנם לא ללימוד התורה ממש, אבל לשימוש תלמידי חכמים שעליו נאמר פעמים הרבה שהוא גדול וחשוב מהלימוד – "גדול שימושה מלימודה". ראו ילקוט שמעוני מלכים ב רמז רכו: "א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי: גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה, שנאמר: אשר יצק מים על ידי אליהו. למד לא נאמר, אלא יצק. הא למדת שגדולה שימושה יותר מלימודה". ומים, אכן מתקשרים היטב לשימוש התלמיד לפני רבו שהוא אחד מארבעים ושמונה דברים שבהם התורה נקנית (פרקי אבות פרק ו).

²⁷ מה שמזכיר כמובן את המשל של רבי עקיבא לפפוס בן יהודה על השועל שהציע לדגים לצאת ולדור עמו ביבשה והם עונים לו: "אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות? לא פקח אתה, אלא טפש אתה! ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתנתו על אחת כמה וכמה!" (מסכת ברכות דף סא עמוד ב). שנוצה כל ימינו להוסיף דעת ולשחות כדגים בים התורה ותמיד, תמיד לשמוח על כל מדרש וחידוש שנשמע מפי כל אדם. כאילו לא שמענו דבר תורה מימינו, כאילו אנחנו בבית מדרשם של משה ואהרון, ר' עקיבא וחבריו, ר' אליעזר בן הורקנוס ורבותיו. ועל ברכת יעקב לבני יוסף: אפרים ומנשה, ראו דברינו [ויקרא בהם שמי ושם אבותי](#) בפרשת ויחי.